

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פוזמריץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת בשלח תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון י"ח
בשלח תשפ"ה

בבוח האמונה

אך מפני מה יתחייבו המצרים מיתה?

בית דין של מעלה

באותה שעה כינס הקדוש ברוך הוא את כל הפמליא של מעלה, וביקש מהם לדון כביכול בינו ובין השר של מצרים.

לצורך הדין, העמיד הקדוש ברוך הוא דברים על דיוקם, למן תחילת המעשה.

בתחילה שרר רעב במצרים, והעמיד ה' להם את יוסף הצדיק אשר בחכמתו מילט אותם מן הרעב, והכל סרו למשמעתו. ולבסוף לקחו המצרים את בני ישראל עמו של יוסף ושעבדו אותם בעבודה קשה, עד שעלתה צעקתם לפני ה' יתברך.

אז שלח ה' את משה ואהרן, ואמרו לפני פרעה "כה אמר ה' אלקי העברים" (ראה שמות ה א-ד; שם ט א). באותה שעה היו יושבים לפני פרעה כל מלכי מזרח ומערב, והוא בגאותו הרגיש כשליטו של עולם, כי הכל היו צריכים למרי חטיא במצרים לשבור בר ולחם.

בגודל גאווותו החל פרעה מחרף כלפי מעלה ואמר: "מי בראתי את עצמי ואת הנילוס, לי יאורי ואני עשיתיני" (ראה יחזקאל כט ג). וכהמשך לדברי הנאצה פנה אל המלכים שישבו סביבו ושאלם: "האם שמעתם דבר מה על האלקים אשר הם מדברים עליו".

אמרו לו משה ואהרן, "הן ה' הוא בורא שמים וארץ, והוא הצר את העובר במעי אמו, משיב הרוח ומוריד הגשם, מפריח טללים ומצמיח אילנות, ממית ומחיה נפש כל חי אשר כולם בידו".

אמר להם פרעה: "איני יודע מה אתם סחים, הרי אני בראתי את עצמי ואת הנילוס, לי יאורי ואני עשיתיני" (ראה יחזקאל כט ג). וכהמשך לדברי הנאצה פנה אל המלכים שישבו סביבו ושאלם: "האם שמעתם דבר מה על האלקים אשר הם מדברים עליו".

השיבו המלכים: "אכן שמענו כי אלקים זה בן חכמים הוא, בן מלכי קדם" (ראה ישעיהו יט יא).

אך גם אחר כל זאת כפר פרעה ואמר (שם) "לא ידעתי את ה'".

אם כן, מאחר וכפר פרעה בה' יתברך, שילח בו ה' עשר מכות, וגם אלו לא הועילו והמשיך פרעה לשעבד את בניו של מקום, עד שהודיע לו הקדוש ברוך הוא את כוחו וגבורתו והוכרח לשלחם בעל כרחו. והנה עכשיו רודף הוא אחרי בני ישראל כדי להחזירם לשעבוד תחתיו, וכי אין זה מן המידה שיטבע בים.

אמרו פמליא של מעלה לפני הקדוש ברוך הוא: "הדין עמך, ועשה בו מה שליכך חפץ".

במידת הרחמים

באותה שעה ענה שר של מצרים ואמר: "רבונו של עולם, יודע אני בעצמי כי המצרים חייבים בדינם, אולם מבקש אני כי תדון אותם במידת הרחמים". בתחילה טען כי אין העונש ראוי להם, אך עתה משנסתתמו טענותיו בדיון החל לבקש רחמים.

באותה שעה לקח המלאך גבריאל לבנה של טיט ועמד לפני הקדוש ברוך הוא ואמר: "רבונו של עולם, הללו

אמירת השירה בשמחה

מהלך יציאת בני ישראל ממצרים, ממדרגה למדרגה היה. בכל מכה ומכה הראה ה' יתברך את כח שלטונו בכל כוחות הטבע, ולאחר שנודעה גבורתו בכל הארץ, הוציא את בניו מבית עבדים להיות לו לעם סגולה. ואחר פרשת בא שבה יצאו ישראל ממצרים, באים אנו לפרשת בשלח, בה נקרא הים לפני בני ישראל, ואז אמרו שירה בשמחה רבה.

וכבר תיקנו לנו מסדרי התפילה לומר את שירת הים בכל יום, וסגולה נפלאה היא לאומרה בשמחה, כפי שכתב בעל **ספר חרדים** (מצוות התלויות בארץ ישראל פרק ז): "יכוון בשירת הים שאומרים בכל יום לאומרה בקול ובשמחה רבה, כאלו אותה שעה יצא ממצרים, שהרי אמרו במדרש 'ויסע משה את ישראל מים סוף, שהסיעם מעונותיהם שנמחלו על ידי השירה שאמרו, שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה מוחלין לו על כל עונותיו'".

וכן כתב בספר **סדר היום** (כוונת ברוך שאמר ופסוקי דזמרה וקדיש), ונפסק **במשנה ברורה** (סימן נ"א ס"ק י"ז), וציין למקורו בדברי **הזהר הקדוש** בפרשתנו (ח"ב דף נד).

אם כך הוא בכל יום, על אחת כמה וכמה בשבת זו, הנקראת בפי כל 'שבת שירה', אשר בה הקריאה מעוררת את הזמן, ודאי יש להתעורר לומר את השירה בשמחה רבה, כדי שנזכה כי אם נגזר על אי מי לילך מן הארץ הזאת, יהיו אלו הגויים ולא היהודים.

ברייתא דרבי ישמעאל ראה

נקדים תחילה **מדרש פליאה** המובא בכמה מן הספרים הקדושים (ראה ישמח משה ועטרת ישועה בפרשתנו ובספר מאמר מרדכי), שם אמרו חז"ל על הפסוק (תהלים קיד ג) "הֵימָּן כָּאֵה וַיִּנָּס", "מה ראה, ברייתא דרבי ישמעאל ראה".

ומאליו יובן כי הדברים מפליאים, איזו ברייתא דרבי ישמעאל ראה הים עד שנס מפניה, האם ראה את אחת הברייתות מן המכילתא דרבי ישמעאל, או איזה דבר הלכה או אגדה שאמר רבי ישמעאל, ומה ענין רבי ישמעאל לקריעת הים.

כלום הטביעו בני מבניך

והנה, **בילקוט שמעוני** בפרשתנו (רמז רמ"א) מובאת דרשת חז"ל מופלאה, אשר תוכן דבריה כך הוא:

בשעה שביקש הקדוש ברוך הוא להטביע את המצרים בים סוף, עמד שר של מצרים לפניו יתברך ואמר: "רבונו של עולם, צדיק וישר אתה ואין לפניך עוולה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד, למה אתה רוצה להטביע את המצרים, כלום הטביעו בני מבניך". כלומר, וכי הטביעו המצרים - שהם בניו של שר מצרים ונתונים תחת ממשלתו, את בני ישראל - אשר אין עליהם שליט ומושל, רק לה' לבדו המלוכה עליהם.

המשיך שר מצרים של מעלה בטענתו ואמר: "אם משום שהשתעבדו המצרים בישראל בעבודת פרך, הרי כבר נטלו שכרם בביזת מצרים, כלי כסף וזהב ושמלות,

שעבדו את בניך בלבנים ובטיט, וכי ראויים הם למידת הרחמים".

מיד חזר הקדוש ברוך הוא וישב על כסא דין, ונגזר דינם של המצרים לטבוע בים. ועל אותו הזמן נאמר (שמות יד לא) "וַיִּכָּא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה".

שקר בעולם האמת

ודברי המדרש מפליאים ביותר.

הכיצר העיז שר המצרים פניו כל כך, לטעון שלא הטביעו המצרים את בני ישראל, וכל מה שעשו הוא רק לשעבדם, אשר את זה שילמו כבר ברכוש הגדול שנטלו מאיתם. ולא זו בלבד אלא שהוסיף וביקש את מידת הרחמים שתבוא לעזרתו. והלא דברי שקר וחוצפה המה, ומקרא מלא דיבר הכתוב (שמות א כב), "וַיִּצְוּ פַרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיֵּאֱכָה תִשְׁלִיכֶהוּ". והרי עולם האמת הוא, ואין לשקר מקום שם.

והתמיהה כפולה היא, כי גם הקדוש ברוך הוא לא הוכיחו על פניו כי שקר ענה בטענתו, אלא אמר לו כי ראוי הוא פרעה לעונש על שום שכפר בעיקר. ומפני מה לא אמר לו הקדוש ברוך הוא כי שקר הוא דובר, ובוודאי הטביעו המצרים את תינוקות ישראל בים, ופרעה באכזריותו היה רוחץ עצמו בדם תינוקות ישראל אשר שחט בעצת הרופאים.

אמירת שירה באכזר רשעים

יתר על כן, של להוסיף כאן קושיא עצומה. ובהקדם נביא ביאור נפלא מאת **הרי"ר העשיל מקראקא**, כמובא בספר **תנועת התורה** בפרשתנו (אות ע"א).

איתא בגמרא (מגילה י:), "ואמר רבי יוחנן, מאי דכתיב (שמות יד כ) 'ולא קרב זה אל זה כל הלילה' - בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקדוש ברוך הוא, מעשה ידי טבעו בים ואתם אומרים שירה".

ויש להקשות, כי מלשון הפסוק מבואר כי ביקשו המלאכים לומר את השירה בלילה, ואילו טביעת המצרים היתה רק באשמות הבוקר כפי שכתב **רש"י** (פסוק כז), אם כן מהו 'מעשי ידי טבעו', והרי לא טבעו עדיין.

עוד יש לתמוה, מפני מה אין הקדוש ברוך הוא חפץ באמירת שירה במפלתן של רשעים, והרי מפורש מצינו בכתובים (משלי יא י) "וּבִאֲבָד קִשְׁעִים רָחַהּ", ובוודאי שמחה גדולה היא לפני ה' יתברך שנאבדו רשעים הללו מן העולם.

שירת המלאכים

אלא מבאר **הרי"ר העשיל**, על פי מה שאמרו בגמרא **בסנהדרין** (דף צה:) כי אופן מיתתם של חילות סנהריב היה על ידי שגלה להם הקדוש ברוך הוא את אוזניהם ושמעו את שירת חיות הקודש, ולא יכלו לסבול את מתקנות השירה ומתו.

אם כן, גם בקריעת הים סוף ביקשו המלאכים לומר שירה עוד קודם מפלת פרעה וחילו, כדי שעל ידי שמיעת השירה ימותו כולם. על כך השיבם הקדוש ברוך הוא,

אמירה בלא עשייה

לעומת זאת, בפירוש פנים לרבינו ההפלאה זיע"א, רבו של רבינו החתם סופר זיע"א, הביא דברים אלו בפרשת כי תשא (שמות לו) בשם "יש מפרשים", אך מוכיח שלא כדבריהם ממידת א-ל, אשר אין נוכל לומר עליה 'מה הוא א-ל אף אתה א-ל'. ומזה מוכח שאין צורך בעשייה, אלא האמירה לבדה היא הפועלת ישועה.

בדרך זו דרך גם בספה"ק אמרי נועם בפרשתנו, כי בזמן קריעת ים סוף התעוררו י"ג מידות של רחמים, ובכח זה זכו ישראל לישועה. והטעם שהוצרכו לזה, שכן כאמור למעלה באותה שעה התעורר קטרוג גדול מפי המלאכים כי הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה. ומשום כך לא יכלו ישראל לעשות כסדר הזה בפועל, והוצרכו לעשות כן בכח האמירה לבדה.

תמכתי יתדותי

לפי זה ביאר בהגדת 'תגיד ליעקב' שם, את לשון המדרש פליאה אשר הבאנו בראשית אמרינו, 'מה ראה הים - ברייתא דרבי ישמעאל ראה'. כי הנה בכל יום מזכירים אנו קודם התפילה את הברייתא "ב"י ישמעאל אומר. בשלש עשרה מדות התורה נדרשת בהן, מקל וחמר ומגזירה שנה" וכו'. ואיתא בזוהר הקדוש (ח"ג דף רכח. ברעיא מהימנא), כי "י"ג מידות אלו של דרשות התורה מכוונות כנגד י"ג מידות של רחמים. ומבואר בזה, כי אם חפצים אנו להשתמש בי"ג מידות הרחמים, נוכל לעשות כן על ידי עסק התורה בי"ג המידות שהיא נדרשת בהן; כי במידת קל וחומר נוכל לעורר את מידת א-ל שהיא מידת החסד, ובמידת גזירה שנה נוכל לעורר את מידת הרחמים של 'רחום', וכן בכל שאר המידות. וזהו שנס הים מכח שראה את ברייתא דרבי ישמעאל,

הכיצד העיז שר המצרים פניו כל כך, לטעון שלא הטביעו המצרים את בני ישראל, וכל מה שעשו הוא רק לשעבדם, אשר את זה שילמנו כבר ברכוש הגדול שנטלו מאיתם. ולא זו בלבד אלא שהוסיף וביקש את מידת הרחמים שתבוא לעזרתו. והלא דברי שקר וחוצצפה המה

כח הדיבור

והנה, הכל יודעים מה גדול כוחו של דיבור בעולמנו, שהרי כל בריאת העולם נעשתה בעשרה מאמרות. משום כך, גם אנו, כאשר מבקשים אנו להיות דבקים בקדוש ברוך הוא ובמידותיו הקדושות, גדול כוחה של האמירה מן המעשה, ובפרט אמירה הבאה בתפילה, ועל אחת כמה וכמה בדברי תורה, כי בה נברא העולם כולו.

ומשום כך עלינו להבין, כי גם מה שהביא האלשיך הקדוש בשם לבנת הספיר, כי עיקר קיום י"ג מידות של רחמים הוא במעשה ולא באמירה, אין המכוון כאן למעשים גשמיים, אלא לעשייה פנימית ורוחנית.

עשייה זו האמורה כאן אינה סותרת את הדיבור, כי אם השלמות היא. אין די באמירת י"ג מידות הרחמים, אלא יש לו לאדם לאחוז בהן בפנימיות נפש.

אם כן, אותה שאלה שנשאלה בזמן קריעת ים סוף, היתה משום שלא עמדו ישראל עדיין במדרגה זו, להיות עומדים בתוכי פנימיותם במדרגת י"ג המידות. ומשום כך הוצרכו לעשות מעשה במסירות נפש, ועל ידי שמסר נחשון בן עמינדב את נפשו וקפץ לים

כי מעשי ידי - היינו בני ישראל, טבעו על ידי המצרים במים, אם כן בהנהגת מידה כנגד מידה ראויים גם הם למות במיתה קשה כזו, בטביעה בים, ואינם ראויים למות מתוך שמיעת שירת המלאכים.

ומעתה מיושב הכל היטב, כי אכן ביקשו המלאכים לומר שירה כבר כלילה קודם שטבעו המצרים בים, אלא שישראל הם הנקראים 'מעשי ידי', ואין מניעת שמחה באבוד רשעים כלל.

עד כאן דברי 'חננונת התורה'.

אכן לפי זה תגדל מדרות קושייתנו על דברי הילקוט, היאך יתכן הדבר כי בא שרם של המצרים וטען כי לא הטביעו את בני ישראל, והרי אפילו למלאכי השרת אמר הקדוש ברוך הוא כי הטעם שטבעו המצרים היה במידה כנגד מידה על שהטביעו את בני ישראל במים.

חסרון שירת חזקיהו

והנה, אין זה הקשר היחיד בין ענין השירה למפלת סנחריב בימי חזקיהו מלך יהודה.

כי הנה דבר פלא מצינו בגמרא שם בסוגיא זו (שם צד.), כי ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות את חזקיהו משיח, ולהחשיב את מלחמת סנחריב כמלחמת גוג ומגוג שקודם ביאת הגאולה. אמרה מידת הדולן לפני הקדוש ברוך הוא: "מה דוד המלך שהרבה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח, חזקיהו שנעשו לו ניסים כה גדולים ולא אמר שירה לפניך, תעשהו משיח".

מיד פתחה הארץ ואמרה לפני ה' יתברך: "רבונו של עולם, אני אומר לך שירה במקומו של צדיק זה ותעשהו משיח". ואכן כך עשתה.

אולם יצאה בת קול ואמרה כי זמן הגאולה סתום וחתום הוא אצלו יתברך.

זכות עצמו וזכות אחרים

והנה באמת יש להבין, מפני מה לא אמר חזקיהו שירה. על כך כותב רבינו החתם סופר זיע"א (תורת משה פרשת צבים) דבר נפלא.

כי מי שניצול בזכות עצמו, ראוי לו לומר שירה לפני ה', אולם הניצול בזכות אבות - מה לו ולשירה.

ואכן בני ישראל שאמרו שירה על הים, לא עשו כן עד שזכו לזה בזכות עצמן, כמו שנאמר (שמות יד לא - טו א): "וַיֵּאמְרוּ בְּה' וּבְמִשֶּׁה עֲבָדוּ - אֲזַיִשִּׁי מִשֶּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל". ובכח האמונה יכלו לומר שירה.

לעומת זאת, על חזקיהו אמרו חז"ל (ברכות י:) שתלו לו בזכות דוד המלך, והודיעו הקדוש ברוך הוא שאינו זוכה להגנה בזכות עצמו, אם כן לא היה ראוי לומר שירה בעצמו.

ועל זה אמרו בגמרא כי ביקשה הארץ לומר שירה במקום חזקיהו, 'הארץ' רמז לשוכני ארץ, אלו הצדיקים שוכני עפר אשר בזכותם ניצול חזקיהו, והם הראויים לומר שירה.

ואכן, מי אלו שאמרו את השירה - אלו המלאכים, אשר בשמיעת שירתם מתו האשורים. אלו דברי החתם סופר.

יעשו לפני כסדר הזה

בענין זה, ראינו פירוש נאה בהגדה של פסח 'תגיד ליעקב'. איתא בגמרא (ר"ה יז:): "ויעבר ה' על פניו ויקרא, אמר רבי יוחנן, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, למדו שנתעטף הקדוש ברוך הוא בשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו, כל זמן שישראל חוטאים - יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם". היינו, שאז גילה הקדוש ברוך הוא למשה את סוד י"ג מידות של רחמים.

הזי דומה לו

ובביאור הדבר נחלקו רבותינו המפרשים.

רבינו האלשיך הקדוש בפרשת שלח (במדבר יד) הביא בזה מדברי הספר הקדמון 'לבנת הספיר', כי אין די בהזכרת י"ג מידות הרחמים, אלא יש לעשות כסדר הזה דייקא, כפי שלימדו חז"ל (שבת קלג:): "הזי דומה לו, מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום". ורק מי שדבק במידותיו של הקדוש ברוך הוא בעשייה בפועל, ולא באמירה בלבד, הוא הזוכה לברית הכרתה ל"ג מידות של רחמים שאינן שבות ריקם (ראה השנה שם).

באמונה שלימה ניצלו כל ישראל יחד עמו.

אך באמת המעשים עצמם אינם בדרגה הגבוהה ביותר, והדרך הנכונה היא לפעול על ידי הדיבור, וכך זכו בני ישראל בדרך ברייתא דרבי ישמעאל. שכן על ידי לימוד מידות שהתורה נדרשת בהן, קל וחומר וגזירה שוה וכו', זוכים להמשיך חסדים ולהניצל.

לחם אבירים אבל איש

ובאמת, זהו כל ענינה של פרשתנו, להמשיך את השפע על ידי הדיבור.

הרי פרשה זו מלאה בעניני אמונה מתחילתה ועד סופה, בכל עניני חיי האדם, ובפרט בעניני פרנסתו אשר צורך זה דוחק בו בכל עת, כרגיל בפי חז"ל (שבת קיז: ועוד): "אדם בהול על ממנו". ולאורך כל ימי חייו צריך האדם למזון ומחיה. ועל זה באה בתוכי פרשתנו - פרשת המן, "לחם אבירים אכל איש" (תהלים עח כה), שזכו ישראל לאכול לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו. והרי ודאי אכילת המלאכים אין בה שום גשמיות כלל, אלא כולה תורה.

והנה למן זכו ישראל על ידי משה רבינו כאיתא בגמרא (תענית ט), אשר עליו נאמר (שמות לו כח): "וַיְהִי שֵׁם עַם ה' אֲרֻכָּיִים יוֹם וָאֶרְבָּעִים לַיְלָה לָחֶם לֹא אָכַל וּמֵיִם לֹא שָׁתָה", שהגיע ממש למדרגת המלאכים, ובוודאי המן שאכלו ישראל בזכותו היה בדרגה זו של 'לא אכל ולא שתה', ונהנו מזיו השכינה.

על כרחנו נאמר, כי כפי שבקריעת ים סוף התעוררו י"ג מכלילן דרחמי באמירה לבד, כך גם אכילת המן היתה בזכות האמירה לבדה, שהיו עוסקים בתורה ובי"ג מידות שהיא נדרשת בהן.

תורה לאוכלי המן

ובאמת יש להבין, שהרי במדבר ניסו בני ישראל את ה' והתלוננו כמה פעמים, והיזהר היו ראויים לאכול מלחם מלאכי השרת. אלא, ביאר בזה הרה"ק בעל החידושי הרי"ם זיע"א, בהקדם לשון הפסוק (שמות טו ד) "הֲגִנִי מִמִּטֵּי לָחֶם לָחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקֹטוּ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ לִמְעַן אֲנֻסֵנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם לֹא", שכל אכילתם היתה בדרך התורה, 'הילך בתורת', שהיא בחינה של דיבור. כי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן (ראה מכלילת דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פתיחתא), ובזכות עיסוקם בי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן זכו למאכל המלאכים הניתן לעוסקי התורה.

אם כן, בעסק התורה קיימו ישראל את תנאי ה'יעשו לפני כסדר הזה' שנאמר בי"ג מידות הרחמים, ועל ידי זה זכו לפרנסה בדרך התורה שהיא בבחינת דיבור, ואף שלא היו בשלימות מצד המעשה.

ודבר זה - לימוד גדול הוא לדורות ולכל אדם, כי גם כאשר חסרה שלימות המעשים, בכל אופן אפשר לזכות על ידי שדבקים בתורה ועוסקים בלימודה על פי מידותיה.

אם כן סגולה גדולה ועצומה מסורה בידינו, להזכיר בבוקר את ברייתא דרבי ישמעאל בכוונת הלב, ולא לאומרה במהירות כחווה על גבי גחלים, באופן שאינה אלא הכשר לאמירת 'הודו'. ועל ידי זה נוכל לעורר את י"ג מידות הרחמים ולזכות לשפע רוחני וגשמי כפי שזכו אבותינו במדבר. אין כאן סתם אמירת ברייתא כדי לצאת ידי חובת עסק התורה, אלא שבזה משפיעים חסד ורחמים לעולם, אף בשעה שלא הגיעו מעשינו למעשי אבותינו.

פרשת האמונה

כאמור, פרשתנו כולה אמונה, הן בתחילה כאשר בקריעת ים סוף האמינו ישראל בה' ובמשה עבדו, הן באמצע בירידת המן באופן פלאי, והן לבסוף ברפידים ובבית עמלק, כי מיד כאשר ביקשו ישראל לנסות "הַיֵּשׁ ה' בְּקֶרְבָּנוּ אִם אֵין" (שמות יז) - ונחלשה האמונה, בא זדון ויבוא קלון - זה עמלק. וכן במלחמה עצמה היה דרך הניצחון בידי משה, להזכיר לבני ישראל להביט כלפי מעלה ולכוון את ליבם לאביהם שבשמים, ואם היו נחלשים באמונה - מיד (שם פסוק יב) "וַיִּדֶי מִשֶּׁה כְּבָדִּים" (ראה ראש השנה כט).

כי האמונה שוררת בכל התחומים ובכל המצבים. הן אל מול פרעה במלחמה, הן לענין מזונותיו של אדם, והן במלחמת עמלק; בכל מה שצריך האדם לביטחון, הן

קריעת ים סוף – בזכות האמונה

והנה הקשו המפרשים כי אם ישנה לסברא זו שלא לומר שירה כאשר מעשי ידיו יתברך טובעים בים, היאך אמרו ישראל שירה. ותרצו כי מאחר ונעשה הנס בעבורם, ועל ידו ניצלו ממוות לחיים, ראויים הם לומר שירה.

אולם רבינו הבן איש חי זע"א בספרו 'בן יהוידע' (סוטה ל:) כתב בנוסח אחר, כי כל הנס נעשה בזכות בני ישראל, לכן רשאים הם לומר שירה.

והטעם שנחשב הנס לבני ישראל שנעשה בזכותם, הוא בכח אמונתם וכפי שנתבאר, כי אז עמדו בנסיון קשה באמונה, ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וקפצו אל הים בלי שום פקפוק. והוכיח כן מלשונות הכתובים, כי קודם כל נאמר (שמות יד טו): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגו' דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ", ורק לאחר מכן אמר (פסוק טז) "וְאַתָּה הָבֵם אֶת מִסְךְ וְנִטְהַר אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ".

ואני אראה בשוואי

וכתב הבן איש חי שם, כי הוכחה לדבר שנעשה הנס בזכות בני ישראל, הוא ממה שזכו לראותו בעיניהם, כמו שנאמר (תהלים קיח ז) "ה' לִי בְעֶזְרִי וְנִצָּנִי אֶפְרָא בְשֹׁנָאִי", פירוש, כי אם עוזרני הקדוש ברוך הוא לראות במפלת שוואי, אות הוא כי בזכותי נעשה הנס, ויכול אני לומר שירה, ואם איני רואה – לא אוכל לומר שירה.

וכן פירש את לשון הגמרא (סוטה שס) "בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה", ומהו 'נתנו עיניהם', אלא, מתוך שראו בעיניהם את מפלת המצרים, הכירו בכך שראויים הם לומר שירה אף על פי שמעשי ידיו טובעים בים.

באמת המעשים עצמם אינם בדרגה הגבוהה ביותר, והדרך הנכונה היא לפעול על ידי הדיבור, וכך זכו בני ישראל בדרך ברייתא דרבי ישמעאל. שכן על ידי לימוד מידות שהתורה נדרשת בהן, קל וחומר וזוירה שזה זכו, זוכים להמשיך חסדים ולהניצל

דרך ים סוף

יסוד זה של הבן איש חי, האריך בו גם בעל ה'קיצור שלחן ערוך', בספרו 'אפריון' על התורה בפרשתנו (שמות טו א).

בשירת הים נאמר (שם) "אֲשִׁיכָהּ לֵה' כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וְרָכְבוֹ קָמָה בָּיָם". ותרגם אונקלוס: "ארי אתגאי על גיוותניא וגיואותא דיליה היא", כלומר, כביכול התגאה הקדוש ברוך הוא מעל המצרים שהתגאו כנגדו.

והנה הקשו המפרשים (ראה בספרנו, שמות יג ז) למה הולך הקדוש ברוך הוא את ישראל דרך ים סוף, ופירשו שלא נעשה הדבר אלא כדי להטביע שם את פרעה.

וטעם הדבר ידוע, שהוא במידה כנגד מידה, כי השליך ליאור את ילדי ישראל, היפך דברי השר של מצרים שהתכחש לזה. וכפי שכתב רש"י על הפסוק (שמות א י) "הִבֵּה נְתַחֲמָהּ לוֹ": "ורבותינו דרשו, נתחכם למושיעין של ישראל לדונם במים, שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם. (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא, אבל הוא מביא על אומה אחת)".

תשלם לאיש כמעשהו

אכן, אף כי כאמור ידוע הדבר שבכל מקום מודד הקדוש ברוך הוא במידה כנגד מידה, כאן מוצא בעל ה'אפריון' מקום שאלה. וזאת בהקדם מה שהקשה בספר 'בינה לעתים' על הפסוק (תהלים סב יג) "וְלֹךְ ה' חֶסֶד כִּי אֶתָּה תִשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ", כי בשלמא אם היה משלם שכר יותר ממעשהו או מעניש פחות ממעשהו היה כאן חסד, אולם אם משלם ה' לאיש לפי מעשהו, היכן כאן החסד. אך הנה, לשם מה הוצרכו כלל העונשים על החטאים. אלא, פעמים הרבה חוטא האדם, ולאחר זמן מועט שוכח את חטאו, ולא נודע כי בא אל קרבו. אולם על

בחייו עצמם והן בצרכי חייו.

כבר בתחילת הפרשה הנחה ה' את בני ישראל דרך המדבר בעמוד אש וענן, ולא נחם דרך ארץ פלישתים, אלא הכל בהשגחה אלקית. וכאשר רדף פרעה אחריהם והיו מתוכם מי שטענו (שמות יד) "הַמַּגְלִי אֵין קָבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר", וביקשו לשוב על עקבותיהם, מיד אמר להם משה רבינו (פסוק יג) "הֲתִיצֵבוּ וְרָאוּ אֶת יְשׁוּעַת ה'", ובזה עמדו בגבורה במבחן האמונה הראשון אשר נקרה לפניהם.

שמוע שמענו מעשים רבים וסיפורי אמונה על אודות רבותינו התנאים הקדושים והאמוראים הקדושים, כגון הלל הזקן שלא היה דואג דאגת מחר אלא היה אומר "כְּרוֹן ה' יוֹם יוֹם" (תהלים סח כ, ראה ביצה טז). אולם שורש הכל הוא מפרשה זו, ומאכן למדו גדולי ישראל את דרכי הביטחון והאמונה.

שירת התורה

ועתה, אחר שהרחבנו דברים בעניני אמונה, ניתנה ראש ונשובה לתרץ את קושייתנו על דברי הילקוט בטענה השר של מעלה של המצרים, "כלום הטביעו בני מבניך", שהרי ודאי הטביעו המצרים את ילדי בני ישראל והשליכו היאורה את כל הבן הילוד.

אך הנה, כבר הקדמנו לבאר את מעלת כח הדיבור אשר גדול הוא אף מן המעשה, כי הדיבור נובע מתוך פנימיות האדם. וכן הבאנו כי בזמן חזקיהו המלך מתו כל צבאות אשור על ידי ששמעו את קול שירת המלאכים.

ועתה נבאר, כי אותה שירה – שירת התורה היתה, התורה אשר ריבה חזקיהו וריבץ בישראל, עד אשר בימיו לא נמצא איש ואשה תינוק ותינוקת מן ועד באר שבע שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה, וזאת עשה על ידי שניע חרב בבית המדרש, ואמר כי מי שלא יעסוק בזו – היא התורה הקדושה, ידקר בזו – היא החרב (ראה סנהדרין עד:).

בדורו של חזקיהו לא עמדו ישראל בנסיונות קשיי הפרנסה, ולא הוצרכו שיעצו בעבורם את צנצנת המן, אלא הכל היו עוסקים בתורה בכל עת ובכל שעה.

מכח התורה – יצאה השירה, "וְעִנְיָתָה הַשִּׁיכָה הָזֹאת לְפָנָי לְעֵד" (דברים לא כא). כי המלאכים די להם בדיבור, ככתוב (תהלים קג כ) "גִּבְרִי כַח עֹשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ", וזהו ענין השירה שאומרים, שירה בפה ממקום עליון, וכוחם לומר שירה כא מתורתם של ישראל, ובימי חזקיהו שגדל מאד כח התורה גדל גם כח שירת המלאכים.

בריאת העולם – לבני התורה

והנה ידועים דברי רבינו האור החיים הקדוש בפרשתנו (שמות יד כז), שהקשה מהי ההתפעלות הגדולה מקריעת ים סוף לישראל, והלא גם בידורות המאוחרים מצינו שנבקעו המים לפני חכמי ישראל, כנהר גינאי שנחלק לצורכו של רבי פנחס בן יאיר, ולא בשבילו בלבד, אלא גם בעבור יהודי אחר, ואפילו לבן לויתו הנכרי (ראה חולין ז). וכן הקשה על מה שאמרו חז"ל (שמות רבה כא, ו) שהתנה הקדוש ברוך הוא עם הים בשעה שבראו שיקרע לפני בני ישראל, ומהו הוצרך תנאי זה, הרי רואים אנו שנקרע אחר כך לפני החכמים אף בלא תנאי. ומפרש האור החיים, כי מהות התנאי היתה שכל העולם כולו נברא לצורך התורה ולומדיה, וכאשר באים ישראל לקיים את מצוות התורה צריכה כל הבריאה כולה לפנות לפניהם את הדרך. ורבי פנחס בן יאיר שהיה בו את כח התורה, לא היה בזה משום חידוש שנבקע הנהר מפניו, כי הטבע כולו כפוף לעמלי התורה.

אולם בזמן קריעת ים סוף הרי עדיין לא קיבלו ישראל את התורה, לכן טען הים למשה שאינו בן תורה, ולשם כך הוצרך תנאי מיוחד לקריעתו.

בזה יתבאר הפלא ופלא דברי חז"ל (מגילה י:): שהבאנו למעלה מהרבי ר' העשיל, שאמר הקדוש ברוך הוא למלאכים "מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה". כי עתה שיעדין לא עמדו רגליהן של ישראל על הר סיני, מהיכן יצא כח המים המלאכים, הרי אין לישראל מידת תורה. ובשלמא אצל חזקיהו המלך יכלו לומר שירה מכח לימוד התורה העצום בדורו, אך בזמן קריעת ים סוף מנין תבוא השירה.

תכלית העונש

ככל הדברים האלה מקדים ה'אפריון', ועתה בא אל המכוון.

כי הנה לכאורה, כל זה שייך באדם אשר לאחר שחטא ונענש יוכל לשוב בתשובה, ובזה יהא לו העונש למורה דרך כיצד ישוב אל ה'. אולם בעונשם של המצרים, הרי נאבדו כולם בים, ולא שבו בתשובה, אם כן לשם מה הוצרכו ישראל להסב את דרכם דרך ים סוף, וכל זאת כדי שיענישו המצרים במידה כנגד מידה, ומה תועלת יצאה מכל זה.

מה זאת עשינו

ומתרץ ה'אפריון', על פי מה שכתב רבינו האלשיך הקדוש בביאור הפסוק (שמות יד ה) "וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי שְׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִצְרָיִם", ותמוה, וכי מדעתם עשו כן, הלא בעשר מכות לקו עד ששילחו את ישראל בעל כרחם, ולא היתה הברירה בידם, ועל מה יתחרטו עתה.

אלא מפרש האלשיך, כי סבור היה פרעה לומר שבשני דברים חטא, ושניהם כלולים בפסוק (שמות ה ב) "לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וגם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח"; האחד, שכפר במציאות ה' ובהשגחתו בעולם, והשני מה שהצר לישראל.

והנה, בכל המכות אמר הקדוש ברוך הוא לפרעה 'שלח את עמי', ומזה הבין אותו רשע כי עיקר מה שמקפיד עליו המקום הוא במה שמשעבד את ישראל, ומשום כך עמד ושילחם. אולם לאחר שיצאו ישראל ממצרים וראה פרעה כי נבוכים הם בארץ וסגר עליהם המדבר, סבור היה כי מזה יש להוכיח שחלילה אין טובתן של ישראל עומדת לנגד עיני ה' יתברך, ולא נענש בעשר מכות אלא על מה שזלזל בכבוד שמים.

משום כך נהפך לבב פרעה ועבדיו 'אל העם', כי עד כה היה לבבם טוב אל העם, והיו יראים מהם בחושבם כי משום כבודם עשה ה' את כל אשר עשה. אך עתה נהפך לבבם אל העם להומם, היינו שסברו כי עתה לאחר שלקו שב כבוד שמים למקומו, ועכשיו אם ירצו ויכלו לשוב ולהשתעבד בישראל.

נקמת בני ישראל

כדי להסיר מחשבה זו מן הלב, נתקיימה במצרים הנהגת העונש במידה כנגד מידה. כי כאשר יראו הכל שנענשו במים וטבעו בים, יכירו וידעו כי עיקר הנקמה היא על מה שהצרו לישראל, וכיון שהטביעו במים ראויים הם לטבוע בעצמם.

נמצא אם כן, שבאופן הרגיל תכלית הנהגה זו בא לעורר את האדם לתשובה, אולם כאן במצרים נועדה להודיע בעולם את חובתן של ישראל, שכל מה שה' עושה לכבודם הוא עושה.

עבודת עבד

תירוץ אחר על קושיית האלשיך הקדוש, כותב בעל ה'אפריון עצמו.

כי הנה לכאורה אם נדקדק בלשון הפסוקים נמצא כי בפרשת שמות ייחסו המצרים את העבודה לבני ישראל, ואמר להם פרעה (שמות ה ד) "לָכוּ לְסִבְלַתְיָכֶם", וכן אמרו הנוגשים (שם פסוק יא) "כִּי אֵין נִגְרַע מִצִּבְדְּתְכֶם דְּבָר". ואילו כאן כאשר התחרט פרעה על ששילח את בני ישראל, ייחסו את העבודה אל מצרים, "וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי שְׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִצְרָיִם" (שם יד ה).

אלא, בנוהג שבעולם אדם המבקש לבנות לו בית, ויש לו עבד, מצוה לעבדו שיבנה את ביתו, או שוכר פועלים לבנות, ובאופן זה מתייחסת העבודה אל האדון, כי הוא הצריך לה. אולם ישנו אדון שאין לו צורך במלאכה, אלא שיש לו עבד הולך בטל וחושש שמא תביאנה הבטלה לידי שעמום ולידי חטא, על כן הוא מצווה לעבוד עבודת עבד, 'עדור תחת הגפן עד שאבוא' וכדומה, וכלשון חז"ל (בבא מציעא סה). "דניחא ליה דלא

נסתרי עבדיה'.

כדוגמת עבודה זו, היה שעבוד ישראל במצרים. הן ידוע מה שאמרו חז"ל (סוטה יא.) כי פיתום ורעמסס נבנו על קרקע רעועה שאינה מחזקת את הבנין, ובכל יום היו רואים ישראל את מעשי ידיהם טובעים תחתיהם. כי כל עבודת בני ישראל לא נועדה עבור תועלת המצרים, אלא כדי לענותו בסבלות.

לב חורש מחשבות און

משום כך, בפרשת שמות מיוחסת העבודה לישראל, כי כל תכליתה היה בשביל לשעבד את בני ישראל ולענותם בעבודת פרך. ומכאן מבאר ה'אפריון' על דרך דברי האלשיך, כי לאחר מכן שלח ה' אל פרעה 'שלח את עמי', והבין כי ה' חפץ בישראל, אולם לאחר מכן כשסגר עליהם המדבר והיו נתונים בצרה סבר פרעה כי עדיין אין הקדוש ברוך הוא רוצה בהם, ומשום שעדיין לא נפרע שטר חוב הגלות להיות בארץ לא להם ארבע מאות שנה, וחשב כי לכן מניח אותם הקדוש ברוך הוא תחת מקרה ופגע, ומכאן עמד ושאול את עצמו, כי אם כנים הדברים מדוע העניש את המצרים בעשר מכות. והוא מותיב לה והוא מפרק לה, כי עיקר העונש בא על שהפריזו המצרים בשעבוד להעביד את בני ישראל בפרך, לשם עינוי ולא לשום צורך. אולם לשעבדם בתורת עבדים שעושים את מלאכת בעליהם חשב כי יוכל לעשות כן.

על זה אמר, 'מה זאת עשינו כי שילחנו את ישראל מעובדנו' - מעבודתנו דייקא, כי התחרטו על ששילחו את בני ישראל שלא לעבוד כלל, ואפילו לא לצורכם.

להודיע חיבתו

ובזה אנו שבים אל דברי האלשיך, כי רצה הקדוש ברוך הוא להראות את חיבתו לישראל לעיני העמים, שלא יחשבו האומות כי צודקים המצרים בטענתם, ואין ה' רוצה בטובתן של ישראל חלילה. ומשום כך ציווה ה' את ישראל ללכת דרך ים סוף, ולהעניש את המצרים במידה כנגד מידה. ואכן באו המצרים בתוך הים, ושם הסיר ה' את אופן מרכבותם וגלי הים המו עליהם לאבדם, ואז אמרו 'אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים' - בעבורם ולכבודם.

ה' ניסי

להשלמת הדברים מוסיף האפריון בזה עוד פרפרת נאה, ובזה באים אנו אל המכוון, במה שהזכרנו קודם לכן בשם הבן איש חי, כי הוראה במפתל אויביו אות וסימן הוא כי בזכותו נעשה הנס.

לשם כך מקדים באפריון שם שתי הקדמות.

ראשית כל הוא מוכיח מן הגמרא (מועד קטן טז:), שאין ראוי לאדם שירה כשלא נושע בזכות עצמו אלא ברעת אויבו.

עוד מקדים שם, כי פעמים שתיבת 'כי' משמשת בלשון 'אף על פי'.

והנה, אם היה פרעה פוגע במעשיו בישראל לבדם, ודאי ראוי היה להם לומר שירה על מפלתו כשניצלו מידו. אולם הרי מלבד זה גם התריס פרעה כלפי מעלה ואמר 'לא ידעתי את ה', אם כן היה מקום לומר שעל רשעותו זו נענש, ואם כן אין להם לישראל לומר שירה על דבר זה אשר איננו נוגע אליהם.

אולם כאשר ראו ישראל את אופן הנקמה בפרעה, שנעשה במידה כנגד מידה, כי בדבר אשר זדו עליהם, הבינו כי בעבורם לקח הקדוש ברוך הוא נקמתו מפרעה.

כי נאה נאה

על זה שרו משה וישראל (שמות טו א) "אֲשִׁירָה לָהּ" כי גאה גאה סוס ורכבו קמה בים". ותתפרש גם כאן תיבת 'כי' מלשון 'אף על פי', כי למרות שהתגאה ה' יתברך כנגד המצרים שהתגאו כנגדו, והעניש את פרעה על שאמר 'לא ידעתי את ה'', ומזה היה מקום לומר שאין ישראל ראויים לומר שירה - מכל מקום, כיון שסוס ורכבו רמה בים, כפי שהזיד פרעה לעשות לישראל,

לכן יכולים הם לומר שירה.

נתנו עיניהם לומר שירה

ובזה מבאר האפריון את דברי הגמרא דלעיל (סוטה יא:): "נתנו רבנן, בו ביום דרש רבי עקיבא, בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה".

וכבר עמדו המפרשים והתבוננו מהו 'נתנו עיניהם', היה לו לומר 'נתנו ליבם'.

אך לפי האמור מפרש האפריון, כי רק מי שנעשה הנס בזכותו יכול לראות את מפלת אויבו, ויכול לומר שירה, אם כן בדווקא נאמר 'נתנו עיניהם', כי רק לאחר שראו את אויביהם טובעים בים, וציווה ה' לשר של ים לפלוט אותם ליבשה כדי שיראו במפלתם (ראה פסחים קיח:), הבינו כי סימן הוא להם שנעשה הנס בזכותם, ויכולים הם לומר שירה.

בכך נודע לישראל ולכל העולם, כי לחיבתן של ישראל עשה הקדוש ברוך הוא את כל החיל הזה.

שירה קודם מתן תורה

ובזה נשוב אל המהלך אשר בו פתחנו.

קריעת ים סוף - קודם מתן תורה היתה, ועם כל זה זכו ישראל לומר שירה, אשר היא עצמה נעשתה תורה ונכתבה בתורה. ומשום כך היו ישראל צריכים לראות את מצרים מתים על שפת הים, כדי שיהא הנס שייך להם וידעו כי בזכותם בא. אמנם כדי להיות ראויים לאותו הנס, צריכים היו לכח האמונה, ועל ידי זה השיגו את השירה כבר קודם מתן תורה.

רצה הקדוש ברוך הוא להראות את חיבתו לישראל לעיני העמים, שלא יחשבו האומות כי צודקים המצרים בטענתם, ואין ה' רוצה בטובתן של ישראל חלילה. ומשום כך ציווה ה' את ישראל ללכת דרך ים סוף, ולהעניש את המצרים במידה כנגד מידה

שירת דבורה

והנה אצל חזקיהו המלך אמרו המלאכים שירה ועל ידי זה מתו כל צבאות סנחריב, וביארנו כי שירה זו יצאה מכח תורתם של ישראל.

אך עם כל זה, היתה טענה על חזקיהו שלא אמר בעצמו שירות ותשבחות אחר הנס כדוד המלך, ולמה לא עשה כפי שעשתה דבורה לאחר מפלת סיסרא בנחל קישון שעמדה ואמרה שירה, אף על פי שכבר ניתנה תורה לישראל וראוי היה לפעול בכח התורה. ובפרט לפי מה שאמרו חז"ל (מגילה יד.) כי אכן היתה דבורה מסייעת ללימוד התורה, ולכן נקראה (שופטים ד ד) "אִשָּׁת לַפִּידוֹת", שהיתה עושה פתילות למשכן להאיר את אור התורה כפי שעשה חזקיהו, וגם בעבורה נלחמו הכוכבים ממסילותם והרתחו את חיל הברזל של סיסרא ועל ידי זה נהרגו כולם, ולא נעשתה המלחמה על ידם - מכל מקום אמרו שירה.

טענת המצרים

לפי זה נוכל להבין את טענת שרם של המצרים.

כי הנה אמרו חז"ל (סוטה יב: שמוות רבה א, יח) שגזירת 'כל הבן היילוד היאורה תשליכוהו' נגזרה גם על המצרים, כי לא ידעו האצטגנינים אם יוולד מושיען של ישראל מישראל או ממצרים, שהרי באמת גדל משה אצל פרעה בביתו. רשעים אלו כפרו בה' ומיאנו ברצונו יתברך, וכל מטרתם היתה להמשיך את גזירת הגלות.

ועל זה אמר השר שבשמים 'כלום הטביעו בני לבניך', היינו לא שלא הטביעו כלל, אלא שלא עשו כן בתורת 'בני לבניך', אלא בתחילה ציווה פרעה למיילדות העבריות, וכשלא עשו כדבריו ציווה לעמו להשליך את

כל הבן היילוד, מצרים ועברים כאחד, והכל כי ידעו שנגזרה גזירה על ישראל להשתעבד במצרים ארבע מאות שנה, ולא הסכימו להוציאם.

כפירת פרעה בגזירת שמות

על כך השיבו הקדוש ברוך הוא, כי אם בקיום גזירת השעבוד חפצו, מה זה ועל מה זה שנהגו בישראל היפך מהנהגת אדון בעבדו. שהרי דרך העולם שמצווה האדון לעבד לעשות מלאכות לצורכו ובשבילו, ואילו כאן עינו את ישראל בעבודת פרך שאין בה כל תועלת, בבניית פיתום ורעמסס על פי תהום על מנת להתרוסס. אם כן, במעשים אלו גרמו לקיצור שנות השעבוד.

ודבר זה נרמז במה שאמר הקדוש ברוך הוא לשר המצרים שכפר פרעה בה', היינו שלא התכוון לקיים את רצון ה' במה ששעבד את ישראל.

בקשת המלאך למנוע את השירה

ובאמת, עיקר הדין ודברים כאן נסוב על ענין אחר לגמרי: כי ביקש שר המצרים למנוע מישראל לומר שירה, ועל כך עמד וזעק כי קודם שקיבלו את התורה מה להם ולשירה. ועל זה אמר 'כלום הטביעו בני לבניך', כי לא היה הענין בהטבעת ילדי ישראל, אלא בקיום הגזירה. ואם יש להעניש את המצרים על כל מה שהצרו לישראל, הרי גם ישראל עבדו עבודה זרה, ומפני מה ייענשו המצרים באופן זה, אשר על ידי זה יוכלו ישראל לומר שירה, כי יקבע שנענשו המצרים במידה כנגד מידה, והרי הגזירה היתה על כולם. ובשלמא אם היו בני תורה, יכולים בני תורה לעשות ככל אשר ישאלו, הן לעצור את הים מהילוכו והן להשיבו לקדמותו, הן לומר שירה והן לחדול מאמירתה, כי נמסר להם כח הדיבור כמלאכים, ומכל דיבור של ישראל נברא מלאך. אולם בלא כח הדיבור - איך יאמרו שירה.

על כך אמר ה' יתברך, כי מאחר וכפרו המצרים בעצם מציאותו ובכח הדיבור העליון, ואמר פרעה בעזות מצחו 'מי ה' אשר אשמע בקולו' - ראוי להטביעם בים סוף, כדי שעל ידי זה יגלו ישראל כי יש בידם את כח התורה ויכולים הם לומר שירה אף קודם שניתנה להם. ואף שעדיין אינם בגדר 'עושי דברו' כמלאכים, וכל זאת - בכח האמונה, אשר בזה עוסקת כל הפרשה, ועל ידי זה פעלו בדיבור כמעשה, וקיימו בנפשם 'עשו לפני סדר הזה' ב"ג מידות של רחמים, על ידי שיעסקו בתורה ב"ג מידות שהתורה נדרשת בהן כפי שנסדרו בברייתא דרבי ישמעאל, ואשר ממנה נס הים.

בנים למקום

לא לחינם הזכיר שר המצרים את הכינוי 'בנים', ואמר 'כלום הטביעו בני לבניך'. ובא לרמוז בזה, כי אף שאת עם העברים הטביעו המצרים, מכל מקום לא עשו להם כן בתורת בניו של מקום, אלא כאדון העושה בעבדו מה שירצה, והרי כבר נגזרה גזירה לשעבד את בני ישראל בארץ לא להם ארבע מאות שנה.

אולם הקדוש ברוך הוא השיבו כי המצרים היו כופרים, היינו שכפרו בעצם המציאות של 'בני בכורי ישראל', ולא רצו להכיר במעלתם הרוחנית של היהודים, ומשום כך הצרו להם בכל מעשיהם.

ברכת התורה

הנה כי כן, כאשר ישראל דבוקים באמונה בה', יכולים הם לפעול בכח התורה עד שלא ניתנה, וזהו כח השירה. על כך הזהירו רבותינו לומר את השירה בכל יום בשמחה, כי שירה זו ניתנה לישראל בכך שראו כי בעבורם ובזכותם נעשה נס קריעת ים סוף ושקיעת צריהם בתוכו, ובזה זכו למעלה עצומה זו, לומר שירה קודם קבלת התורה.

יהי רצון שנזכה לכל הברכות, ולשפע היורד עד היום הזה מכח המן שירד מן השמים במדבר. ומזה נזכה לשפע ברכה ופרנסה בבחינת 'דבר יום ביומו', מכח התורה שאנו לומדים, שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה הזאת.